

PRZYKŁAD TRUDNOŚCI EGZEGEZY KORANICZNEJ: SENS SŁOWA *SIBGHA* (S. II, 138)

W środku sury II pt. *Krowa*, można wyróżnić grupę siedmiu wersetów (135-141) będących polemiką Mahometa z niewiernymi, wyznawcami judaizmu i chrześcijanami, na temat Boga i religii Abrahama. W samym środku tej grupy znajduje się werset 138, który nie przedstawia żadnej więzi logicznej z tym, co go poprzedza i co po nim następuje, przerywając ciąg wywodów poprzez wstawienie następujących słów między wersety 137 i 139:

„*Sibgha* (religia) Boga! A kto lepszy od Boga w religii (*sibgha*)? My jesteśmy Jego czcicielami”¹.

Wyraz *sibgha*, którym zaczyna się ten werset, przedstawia trudności w rozumieniu, które nie przestają wprowadzać w kłopot komentatorów i tłumaczy. Te właśnie trudności chciałbym tu przebadać, opierając się na siedmiu komentarzach arabskich, jakie się ukazały w okresie od IX do XIV wieku², i czternastu przekładach francuskich, opublikowanych w latach 1647-1990³.

Pierwsza trudność, na jaką komentatorzy natrafiają, dotyczy syntaksy: jaką rolę należy przypisać słowu *sibgha* w tej wypowiedzi?

Niektórzy komentatorzy (Farrâ'; Tabari) odnoszą to słowo do rzeczownika „religia” (*milla*) z wersetu 135; traktują je jako dopowiedzenie (*badal*), uzupełnienie domyślnego słowa: „idźcie” (*ittabi'û*), i odczytują to zdanie następująco:

¹ *Koran* (tłum. J. Bielawski), Warszawa 1986, s. 27-28.

² Są to: Farrâ' (zm. 822), Tabari (zm. 923), Tûsi (zm. 1067), Zamakhshari (zm. 1143), Râzi (zm. 1209), Baydâwi (zm. 1286), Nisâbûri (zm. 1327).

³ Ich autorami są: Du Ryer (1647), Savary (1783), Kazimirski (1840), Montet (1925), Pesle i Tidjani (1936), Blachère (1951), Ghedira (1957), Hamidullah (1959), Masson (1967), Boubakeur (1972), Grosjean (1972) Berque (1990), Chouraqui (1990) i Khawam (1990).

135: „Oni mówią: «Bądźcie wyznawcami judaizmu lub chrześcijanami, a znajdziecie się na drodze prostej». Powiedz im: «Wcale nie! (Idźcie) za religią Abrahama...»”

138: „*Sibgha* Boga; a kto jest lepszy od Boga w *sibgha*?”

Inni komentatorzy (Zamakhshari, Nisâbûri) odnoszą wyraz *sibgha* do słowa „wierzymy” (*âmannâ*) z werseu 136; czynią z niego uzupełnienie wzmacniające (*mu`akkid*) i odczytują całość następująco:

136: „Powiedzcie: «My wierzymy w Boga, w to, co zostało nam objawione...»”

138: „W *sibgha* Boga; a kto jest lepszy od Boga w *sibgha*?”

Ostatni z wymienionych komentatorów (Nisâbûri) uważa, że chodzi tu o zachętę (*ighrâ*) i rozumie ten tekst następująco:

138: „Do was należy *sibgha* Boga! A kto jest lepszy od Boga w *sibgha*?”

Zauważa jednak przy tym, że zachodzi rozbieżność w samym porządku wypowiedzi i zniszczenie jej spójności.

Ta pierwsza trudność bywa więc mniej lub bardziej poprawnie rozwiązywana dzięki wykorzystaniu zasobów metody gramatyk arabskich, natomiast druga trudność, leksykalna, wyraża się następująco: jakie znaczenie trzeba nadać słowu *sibgha*? Na pytanie to o wiele trudniej jest poprawnie odpowiedzieć, a to głównie dlatego, że wyraz ten pojawia się w Koranie tylko dwa razy, i to w tym samym wersecie.

Zbadajmy najpierw znaczenie tego wyrazu w słownictwie, sięgając do dwóch wielkich słowników języka klasycznego, których autorami są kolejno: Ibn Manzûr (zm. 1311) i Zabîdi (zm. 1791).

Wyraz *sibgha* należy do korzenia słowa *sabagha*, którego podstawowe znaczenie jest następujące: „umoczyć coś w płynie” Według przykładów podanych przez leksykografów może to być: ubranie lub białe włosy zanurzone w jakimś kolorze, kromka chleba umoczona w sosie, ręka lub wargi zanurzone w wodzie. Dla leksykografów *sabagha* jest synonimem dwóch innych wyrazów: *ghamasa* i *ghatasa*, które oznaczają: „zanurzyć, umoczyć coś w płynie”

Leksykografowie podają, że w przenośni może to oznaczać: „pograć kogoś w aferze”, czyli wprowadzić w nią kogoś i z nią go tak ściśle zespolić, jak farba wnika w ubranie. Podają ponadto *hadîth*, który głosi: „będzie umoczony w ogniu”, to znaczy: zostanie zanurzony, tak jak ubranie bywa zanurzane w farbie.

Ze słowem tym się kojarzą liczne rzeczowniki o różnorodnym znaczeniu:

1. *sabgh* lub *sibagh*: chodzi o fakt moczenia, farbowanie;
2. *sibgh* lub *sibâgh*: to, w czym się zanurza – kolor, przyprawa, okrasa⁴;
3. *sibgha*: według komentatorów arabskich, jest to nazwa sposobu wykonywania czynności zanurzania, farbowania.

Wyraz *sibgha* ma zatem dwa znaczenia, które można by oddać dokładnie jako „moczenie” i „farbowanie”. Są to dwie czynności, jakie znaleźliśmy u komentatorów, którzy na plan pierwszy wysuwają tę drugą czynność: „farbowanie”. Interpretacja taka zdaje się opierać na dawnej tradycji przekazanej przez egzegetę z Basry Quatâda ibn Di’âma (zm. 735), który mówi: „Żydzi farbują swoje dzieci na Żydów, a chrześcijanie farbują swoje dzieci na chrześcijan”. Dla takich komentatorów, jak Tûsi i Râzi, „oznacza to, że wpajają (*laqqana*) swoim dzieciom judaizm i chrześcijaństwo, i że farbują je w ten sposób tym, czym naznaczają (*ashraba*) głęboko ich serca”

Według komentatorów, farbowanie, o którym mowa, może oznaczać trzy rzeczy:

1. Religię (*din*) Islamu: „«Farbą» Boga jest Islam i nie ma piękniejszej ani czystszej farby od Islamu; jest to religia Boga, z którą wysłał On Noego i proroków po nim” (Tabari); „Religia została nazwana «farbą», ponieważ ma pewną właściwość (*hay'a*), która się objawia naocznie dzięki rysowi (*athar*) czystości i modlitwy, podobnie jak przez inne piękne rysy, które są jak farba” (Tûsi, według znakomitego teologa mu’tazilite Jubbâ’i; Nisâbûri); „Bóg nazwał religię «farbą», albowiem jej rysy jawią się na nas tak, jak farba ukazuje się na tym, kto jest pomalowany, i dlatego, że wnika ona (*tadâkhala*) w nasze serca tak, jak farba przenika odzienie” (Baydâwi).

2. Sposób wierzenia (*fitra*) Boga: „«Farba» Boga jest Jego sposobem wierzenia, albowiem człowiek jest naznaczony (*mawsûm*) w swej kompozycji i konstytucji niezdolnością i ogołoceniem, i tymi rysami, które świadczą, wbrew niemu, o jego stworzeniu i jego zapotrzebowaniu na Stwórcę; otóż rysy te są dla niego jak

⁴ Słowo *sibgh* pojawia się tylko raz w Koranie (sura XXIII, 20) i ma znaczenie „przyprawy”

farba i zamię (*sîma*), które doń przylega” (Râzi). „Bóg nas ufarbował Swoją «farbą», która jest sposobem, zgodnie z którym Bóg stworzył ludzi; ona jest ozdobą człowieka, tak jak farba jest ozdobą tego, co jest pofarbowane” (Baydâwi).

3. Wiara (*îmân*) islamu: „Bóg zakwalifikował wiarę tym, że jest ona Jego «farbą», aby pokazać, że różnica (*mubâyana*) między nią a inną wiarą jest oczywista i rzucająca się w oczy, i że każdy człowiek obdarzony dobrym wyczuciem dostrzega ją (*ad-raka*), jak dostrzega kolory” (Râzi; Nisâbûri).

Ale komentatorzy pojmują także słowo *sibgha* w jego pierwszym znaczeniu, czyli jako „moczenie”. Dla nich to „moczenie” jest oczyszczaniem (*tathîr*) poprzez analogię do tego, co praktykują chrześcijanie, jak oświadcza to wprost Farrâ’: „Mówi się: «moczenie» Boże, albowiem niektórzy chrześcijanie po narodzeniu dziecka umieszczają je w wodzie, jaką mają, i dokonują w ten sposób jego oczyszczenia”

Komentatorzy uważają, że to oczyszczające «moczenie» może polegać na trzech rzeczach:

1. Obrzezaniu (*khitâna*): „«Moczenie», jakie Bóg nakazuje Mahometowi, jest obrzezaniem, jakiemu podlegał Abraham; «moczenie» jest jakby obrzezaniem, albowiem oni (chrześcijanie) moczają chłopców (*ghilmân*) w wodzie” (Farrâ’; Tûsi).

2. Obmyciu (*ghusl*): „Bóg oznacza przez «moczenie» zamoczenie Islamu, albowiem chrześcijanie, gdy chcą schrystianizować swe dzieci, kładą je do wody, jaką mają; chcą, by to było dla nich uświęceniem (*taqdis*), jak obmycie nieczystości (*janâba*) dla adeptów Islamu, i to jest dla nich «zamoczeniem» w chrześcijaństwie” (Tabari).

3. Zanurzeniu chrzcielnym (*ghams*): „Początek tego wywodzi się z faktu, że chrześcijanie zanurzają (*ghamasa*) swe dzieci w żółtej wodzie, nazywając to «chrztem» (*ma’’mûdiyya*); mówią, że jest to oczyszczeniem dla nich, a gdy ktoś jeden czyni to dla swego dziecka, mówi: teraz stało się ono faktycznie chrześcijaninem” (Zamakhshari; Râzi; Baydâwi; Nisâbûri).

Według leksykografa Azhari’ego, w końcu, umoczenie (*sabgh*) jest synonimem zanurzenia (*ghams*): „Chrześcijanie nazywają «umoczeniem» zanurzenie swych dzieci w wodzie, gdyż je w niej zanurzają; a zatem umoczenie jest zanurzeniem”

Gdy chodzi natomiast o francuskich tłumaczy Koranu, to spotykamy u nich podobne wahania, jak u wspomnianych wyżej komentatorów arabskich, gdy chodzi o sens, jaki należy nadać słowu *sibgha*. Balansują oni między „farbą” a „moczeniem” i posługują się co najmniej dziewięcioma wyrazami francuskimi, aby przetłumaczyć ten wyraz arabski. Są to po kolei:

1. *Chrzest*: Kazimirski (wyd. 1) zauważa, że wyraz ten oznacza dosłownie „chrzest” czyli „zanurzenie”, oraz Boubakeur, według którego wyraz ten znaczy dosłownie „kolor-farbę”

2. *Bierzmowanie*: Kazimirski (wyd. 2).

3. *Kolor*: Pesle i Tidjani, Hamidullah, Chouraqui.

4. *Impregnacja*: Khawam.

5. *Namaszczenie*: Blachère zauważa, iż sens tego słowa oznacza „sposób farbowania”, a następnie „farbę”; uważa też, że tłumaczenie go jako „namaszczenie” nie jest w pełni satysfakcjonujące; uzasadnia jednak ten przekład zastosowaniem słowa *sibgh* mającego wywołać olej oliwny (sura XXIII, 20). Natomiast Masson sygnalizuje, że słowo to brane w znaczeniu konkretnym oznacza „farbę, kolor”

6. *Oczyszczenie*: Dy Ryer.

7. *Religię*: Savary, Montet. Ten ostatni zauważa, że wyraz oznacza „farbę” i dlatego błędem jest tłumaczenie go przez „chrzest”, jak to czyni Kazimirski.

8. *Zabarwienie*: Ghedira; Grosjean, który widzi w tym słowie aluzję do chrztu przez zanurzenie.

9. *Farbę*: Berque dostrzega w tym słowie „ironiczną aluzję do chrztu chrześcijańskiego”.

Odnosząc się konkretnie do tego, co stwierdza Montet, uważamy, że z punktu widzenia filologicznego najbardziej odpowiednie jest tłumaczenie tego słowa przez „chrzest”. Wyjaśnijmy, dlaczego?

Chcąc wyrazić pojęcie chrztu (po grecku *baptisma* = zanurzenie), chrześcijańscy arabowie posługiwali się dawniej i nadal się posługują trzema rodzajami pojęć:

1. *Imâd* i *ma”mûdiyya*: Są to dwa wyrazy nie-arabskie, zapożyczone z j. syriackiego: „*emodo* i *ma”mûdhîtho*, które oznaczają „zanurzenie, obmycie” i wywodzą się z korzenia „MD. Korzeń ten (rdzeń) istnieje także w j. arabskim, ale ma inne znaczenie niż w j. syriackim.

2. *Sibgha* i *masbûghiyya*: Pierwszy wyraz jest, jak widzieliśmy, arabskim pojęciem oznaczającym „moczenie, farbę” i pochodzącym z korzenia SBGh. Korzeń ten istnieje także w j. syriackim, ale z pewnym wariantem fonetycznym: trzeci pierwiastek jest krtaniowy (,,), a nie welarny (Gh). Jego znaczenie jest tu jednak takie samo, jak w j. arabskim: „zanurzyć, pomalować” Dlatego też niesłusznie A. Jeffery⁵ uważał, że *sibgha* jest słowem obcym, zapożyczonym z j. syriackiego, gdy tymczasem słusznie S. Fraenkel⁶ nie zamieścił je wśród słów arabskich pochodzenia aramejskiego.

Natomiast drugi wyraz jest słowem nie-arabskim, zapożyczonym z j. syriackiego: *masbû'îtho*, oznaczającym „zanurzenie”

3. *Ghitâs*: Jest to wyraz arabski, wywodzący się z korzenia GhTS, który oznacza: „zanurzyć” Korzeń ten nie istnieje w j. syriackim⁷

Wyraz *sibgha* jest więc niepodważalnie słowem pochodzenia arabskiego, należącym do religijnego słownictwa chrześcijańskich Arabów przed islamem, którzy posługiwali się nim na oznaczenie „chrztu”

Pozostaje nam jeszcze wyjaśnić obecność słowa *sibgha* w tym konkretnym miejscu Koranu. Było to całkiem normalne, że Mahomet, polemizując z Żydami i chrześcijanami na temat wiary i tego, co zostało objawione Abrahamowi, a następnie przekazane Jezusowi (w. 136), wskazał na chrzest. I dlatego w wierszu 138 mówi chrześcijanom swego czasu: „najlepszym chrztem nie jest ani chrzest Jana w wodzie, ani chrzest Jezusa w Duchu Świętym i ogniu, ani chrzest Apostołów w imię trójjedynego Boga, ale chrzest Allacha, jednego Boga”

Tak właśnie niektórzy komentatorzy zrozumieli ten werset, w którym – ich zdaniem – muzułmanie otrzymali nakaz mówienia chrześcijanom: „Allach ochrzcił nas przez wiarę chrztem innym od waszego i oczyścił nas oczyszczeniem innym od waszego” (Zamakhshari; Nisâbûri), albo także: „Allach ochrzcił nas swoim

⁵ *The foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Baroda 1938, s. 192.

⁶ *Die Aramäischen Fremdwörter im Arabischwen*, Leiden 1886.

⁷ Na temat tych trzech rodzajów pojęć zob. G. Graf, *Verzeichnis Arabischer Kirchlicher Termini*, Louvain 1954.

chrztem przez wiarę, my zaś nie zostaliśmy ochrzczeni waszym chrztem” (Zamakhshari).

Mamy tutaj dwie diametralnie przeciwstawne sobie koncepcje natury człowieka i jego zbawienia. Według chrześcijaństwa, natura ludzka została zepsuta i zraniona przez grzech Adama; stąd wynika konieczność chrztu z wody do zmazania tej pierwotnej plamy, odrodzenia człowieka i pojednania go z Bogiem. Niczego takiego nie ma natomiast w islamie, według którego Bóg stworzył człowieka w taki sposób, że Jego akt stwórczy (*fitra*) dysponuje go w sposób czysto naturalny do przyjęcia wiary w Boga jedyne-go, o ile tylko nie odwrócił się on od Niego. Ażeby zaktualizować tę pierwotną wiarę, człowiek potrzebuje chrztu wiary (*imân*), który polega na daniu przez niego świadectwa (*shahâda*) jedyności Boga.

W muzułmańskiej opinii, chrzest chrześcijański przez wodę zmienia zatem i wynaturza stwórczy akt Boga, odwracając od prawdziwej wiary człowieka stworzonego pierwotnie po to, by był muzułmaninem, i czyniąc go niewiernym (*kâfir*). Tymczasem Koran uczy, iż nie może i nie powinna mieć miejsce zmiana (*tab-dîl*) w Allahowym stworzeniu (*khilqa*): „Nie ma żadnej odmiany w stworzeniu Boga! – To jest religia prawdziwa, lecz większość ludzi nie wie”⁸.

Lepiej się teraz rozumie sens wersetu 38 sury II, który ob-wieszcza wyższość chrztu wiary muzułmanów nad chrztem z wody chrześcijan.

Tłum. ks. Lucjan Balter SAC

⁸ Koran, sura XXX, 30 (s. 487).

Streszczenie

W środku sury II Koranu można wyróżnić grupę siedmiu werse-
setów (135-141) będących polemiką Mahometa z niewiernymi.
Wśród nich jest werset 138: „*Sibgha* Boga! A kto lepszy od Boga
w *sibgha*? My jesteśmy Jego czcicielami”. Wyraz *sibgha* przedsta-
wia trudności w rozumieniu i nie przestaje wprowadzać w kłopot
komentatorów Koranu. Wielu tłumaczy go jako „religia”

Wszystko wskazuje na to, że wyraz *sibgha* jest słowem pocho-
dzenia arabskiego, należącym do religijnego słownictwa chrze-
ścijańskich Arabów przed islamem, którzy posługiwali się nim
na oznaczenie „chrztu”. Zatem polemika Mahometa z wyznawca-
mi judaizmu i chrześcijanami na temat Boga i religii Abrahama
obwieszcza wyższość „chrztu wiary” muzułmanów nad chrztem
chrześcijan.

W muzułmańskiej opinii, chrzest chrześcijański przez wodę
zmienia i wynaturza stwórczy akt Boga, odwracając od prawdzi-
wej wiary człowieka stworzonego pierwotnie po to, by był mu-
zułmaninem, i czyniąc go niewiernym (*kâfir*). Tymczasem Koran
uczy, iż nie może i nie powinna mieć miejsce zmiana (*tabdîl*)
w Allahowym stworzeniu (*khilqa*). Boski akt stwórczy (*fitra*)
dysponuje człowieka w sposób czysto naturalny do przyjęcia
wiary w Boga jedyne, o ile tylko nie odwrócił się on od Nie-
go. Ażeby zaktualizować tę pierwotną wiarę, człowiek potrzebuje
chrztu wiary (*imân*), który polega na daniu przez niego świadec-
twa (*shahâda*) jedności Boga.

Słowa kluczowe: Koran, egzegeza, *sibgha*, chrzest, wiara.

Abstract

*The example of a difficulty in the Quranic exegesis:
the meaning of the word „sibgha”*

In the middle of Sura2 of the Quran one can distinguish a gro-
up of seven verses (135-141), which are a polemic of Muhammad
with unbelievers. Among them is verse 138: „*Sibgha* God! And
who is better than God in *sibgha*? We are His worshipers” The
word *sibgha* poses difficulties in understanding and continues to

trouble commentators of the Quran. Many of them translate it as „religion”.

Everything indicates that the word *sibgha* is of Arabic origin, belonging to the religious vocabulary of Christian Arabs before Islam, who used it for the ‘baptism’. Thus, Muhammad’s polemic with the adherents of Judaism and Christianity about God and religion of Abraham announces the superiority of the Muslim „baptism of faith” over Christian.

In the Muslim opinion, Christian baptism by water changes and twists the creative act of God, turning man away from the true faith, even though he was created originally to be a Muslim, and making him an infidel (*kafir*). However, the Quran teaches that a change (*tabdîl*) cannot and should not take place in Allah’s creation (*khilqa*). The divine creative act (*fitra*) predisposes man in a purely natural way to accept the faith in one God, as long as he did not turn from Him. In order to restore this original faith man needs the baptism of faith (*iman*), which consists in giving his testimony (*shahada*) to the oneness of God.

Thum. Agnieszka Burakowska

Key words: the Quran, exegesis, *sibgha*, baptism, faith.